

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ЄРМОЛЕНКО Світлана Іванівна

УДК 811.161.2:81'367.6

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ НА
ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ У ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.02 – теорія та методика навчання
(українська мова)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Скуратівський Леонід Віталійович.

Офіційні опоненти: дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук, професор
Вашуленко Микола Самійлович,
Інститут педагогіки АПН України,
головний науковий співробітник
лабораторії початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Кожуховська Людмила Павлівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
доцент кафедри української мови і
методики навчання.

Захист відбудеться «_30» січня 2009 року о «12⁰⁰»дині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.07 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий «_27_»_ грудня__ 2008р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Кравець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. На сучасному етапі становлення національної системи освіти України завдяки гуманістичним і демократичним зрушенням у світогляді, ідеології, науці й культурі важливого значення набуває розвиток інтелектуальної сфери особистості, формування її професійної культури шляхом виявлення творчої активності в процесі життєвої самореалізації. Відповідно до гуманістичних принципів, задекларованих в освітніх документах України (Закон України “Про вищу освіту”, Державна національна програма “Освіта”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті) та у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, досягти цього можливо тільки за умов переосмислення технології здійснення навчально-виховного процесу і дотримання комунікативно зорієнтованого навчання не тільки в загальноосвітніх, а й у педагогічних навчальних закладах.

З огляду на зміни в системі навчання загальноосвітньої середньої та вищої школи України (введення незалежного зовнішнього оцінювання навчальних досягнень учнів у загальноосвітніх навчальних закладах і кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищій школі, широке використання комп’ютерних технологій тощо) постали нові вимоги щодо організації навчання студентів у педагогічних навчальних закладах: майбутні вчителі повинні не лише здобути необхідні лінгвістичні знання, як це відбувається нині, а й навчитися бездоганно володіти ними у професійному мовленні, що є необхідною умовою формування професійної компетентності і сприяє становленню різнобічно розвиненої мовної особистості.

Важливе місце в курсі сучасної української літературної мови належить синтаксису, в якому найповніше виявляється функціональна значущість мовних одиниць та їх участь у досягненні комунікативної мети. Ефективність процесу формування професійної компетентності студентів філологічних факультетів у педагогічних навчальних закладах залежить від усвідомлення ними мовлення як професійного спілкування за допомогою мовних засобів, осмислення особливостей функціонування різних синтаксичних одиниць у мовленні, їхньої конструктивної і стилістичної ролі, комунікативно зорієнтованого вивчення синтаксичних тем і виконання студентами навчальних дій, спрямованих на сприймання і продукування усних і письмових текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення, до впровадження на практичних заняттях мовленнєвих ситуацій з використанням інсценізації тощо.

Вивченню простого ускладненого речення з погляду його комунікативного призначення присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів: Н. Арутюнової, С. Бевзенка, І. Вихованця, К. Городенської, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко, А. Загнітка, Г. Золотової, Н. Іваницької, В. Матезіуса, О. Мельничука, М. Плющ, К. Шульжука та ін. Учені вказують на актуальність комунікативних досліджень у вивченні простого ускладненого речення. Проблеми

комунікативно зорієнтованого навчання до вивчення синтаксису приділено увагу в працях учених-методистів: М. Вашуленка, Т. Донченко, Т. Ладиженської, Я. Мельничайка, М. Пентилюк, К. Плиско, Г. Шелехової та ін. Комунікативно зорієнтоване навчання у педагогічних навчальних закладах забезпечить, на думку дослідників, професійне засвоєння синтаксичної системи як засобу спілкування.

Традиційна методика вивчення синтаксису у вищій школі передбачає системно-описовий підхід до розгляду простого ускладненого речення, який лише частково відповідає сучасним вимогам, тому останні дослідження містять нові підходи до зазначеної проблеми. Прикладом може бути методика формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів на завершальному етапі вивчення синтаксису, побудована на засадах комунікативно-діяльнісного і функціонально-стилістичного підходів, яку дослідив С. Омельчук. Доцільність комунікативно-діяльнісного підходу в мовній освіті вчителів української мови і літератури довела І. Кухарчук. Реалізацію функціонально-комунікативного підходу в процесі вивчення простого речення на уроках російської мови в школі дослідила С. Одайник. Залишається незаперечним той факт, що не існує єдиних лінгводидактичних засад вивчення простого ускладненого речення в педагогічних навчальних закладах.

Системно-описовий підхід не може повністю забезпечити формування, з одного боку, комунікативних умінь студентів відповідно до вимог Державного освітнього стандарту, а з другого – методичну підготовку для професійного формування таких умінь у майбутніх учителів. Недолік нинішньої системи навчання полягає у тому, що коли організація навчальної діяльності учнів загальноосвітньої школи та інших середніх закладів спрямована на формування мовної особистості, то авторські програми і підручники з цього розділу граматики для вищих навчальних закладів традиційно передбачають передусім засвоєння студентами основних теоретичних положень із синтаксису: вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах університетів не враховує завдань підготовки вчителя. На сучасному етапі становлення національної системи освіти в Україні важливого значення набуває формування професійної культури через виявлення творчої активності особистості. Тільки особистість може сформувати особистість, тому про формування особистості учня можна говорити лише за умови, якщо педагогічні навчальні заклади сформують особистість учителя.

Отже, актуальність теми дисертації детермінована об'єктивними потребами: створення науково вмотивованих лінгводидактичних засад формування мовної особистості у системі неперервної мовної освіти; уведення до курсу сучасної української літературної мови елементів стилістики; вироблення конкретного методичного інструментарію та його застосування в лінгводидактиці вищої школи; розробки моделі формування змісту діяльності викладача та студентів відповідно до видів діяльності; вибору методів, засобів, форм засвоєння змісту

навчального предмета; дидактичної моделі вивчення простого ускладненого речення, набуття професійної компетентності майбутніми учителями-словесниками; підвищення рівня керованості та навчального забезпечення взаємозв'язку усіх етапів навчального процесу; пошуку нових методологічних орієнтирів і шляхів здобуття інформації, перетворення культурної спадщини в освітній зміст.

Недостатнє теоретико-практичне опрацювання лінгводидактичних засад вивчення простого ускладненого речення, відсутність спеціальної систематичної роботи над формуванням професійних умінь і навичок майбутніх учителів української мови у ВНЗ зумовили вибір теми дисертації *“Лінгводидактичні засади вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У лінгводидактичному аспекті дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної роботи кафедри української мови Мелітопольського державного педагогічного університету з теми *“Мова і мовний потенціал особистості в поліетнічному середовищі”* (реєстраційний № 0107U001370) і лабораторії навчання української мови і літератури Інституту педагогіки АПН України з теми *“Науково-методичне забезпечення системи навчання української мови в середній загальноосвітній школі”* (реєстраційний № 0102U000311). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогіки АПН України (№ 6 від 29 травня 2008 р.), узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології України (№ 6 від 17 червня 2008 р.).

Метою дослідження є створення і практичне обґрунтування методики вивчення простого ускладненого речення на засадах комунікативно зорієнтованого навчання на філологічних факультетах та експериментальна перевірка її на базі ряду педагогічних навчальних закладів.

Відповідно до мети в роботі поставлено **основні завдання дослідження**:

– для з'ясування вихідних теоретичних положень дослідження визначити психолого-педагогічні, лінгвістичні та лінгводидактичні засади формування мовної особистості у процесі вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах;

– з'ясувати сучасний стан проблеми забезпечення лінгводидактичних засад комунікативно зорієнтованого навчання простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах;

– визначити критерії та рівні сформованості професійної компетентності студентів філологічних факультетів у педагогічних навчальних закладах;

– розробити методику вивчення простого ускладненого речення на засадах комунікативно зорієнтованого навчання;

– перевірити ефективність пропонованої методики в процесі експериментального навчання на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах.

Об'єктом дослідження є процес вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми й організаційні форми вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах.

Методологічними засадами дослідження є положення теорії наукового пізнання про зв'язок конкретного й абстрактного, емпіричного й теоретичного; про взаємозв'язок змісту і форми; мови і мовлення, мислення і свідомості; свідомості і діяльності, вчення про мову як засіб спілкування, збереження і передачі інформації, про пріоритетну роль української мови у формуванні національно свідомої мовної особистості; здобутки психолінгвістики і лінгводидактики в галузі мовленнєвої діяльності; психолого-педагогічна теорія засвоєння знань і поетапного формування розумових дій і понять; принципи ноосферної освіти; законодавчі акти і новітні концепції з проблем мовної та професійної освіти в Україні; усвідомлення ролі української мови в державному, національно-культурному відродженні України.

Загальну методологію дослідження містять наукові здобутки вчених щодо вивчення простого ускладненого речення (Л. Булаховський, К. Галкіна-Федорук, В. Горяний, П. Дудик, А. Загнітко, М. Заборна, Н. Іваницька, Л. Іванова, Л. Кадомцева, П. Лекант, М. Плющ, Г. Понаровська, І. Распопов, Р. Христіанінова, І. Цоброва та ін.), стилістики, зокрема стилістичного синтаксису (Н. Бабич, В. Ващенко, В. Виноградов, С. Єрмоленко, П. Кордун, Л. Кравець, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк, О. Пономарів та ін.), професійної підготовки вчителів-словесників (О. Любашенко, О. Семенов та ін.), втілення ноосферних принципів у сучасних закладах освіти (В. Андрущенко, Л. Варзацька, В. Вернадський, Т. Донченко, Л. Кожуховська, Н. Маслова, О. Пометун, О. Потапенко, Л. Скуратівський, А. Фасоля, А. Хуторський, В. Юрченко та ін.).

Для реалізації поставлених завдань використовувалися такі **методи наукового дослідження**:

теоретичні – теоретичний аналіз і синтез досягнень сучасних педагогічних, філологічних, психологічних і філософських наук для вивчення стану і теоретичного обґрунтування досліджуваної проблеми; теоретичне осмислення передового досвіду роботи вчителів і викладачів; аналіз навчальних програм, підручників і посібників із синтаксису для визначення теоретико-методичних засад; відбір змісту, методів, форм для створення експериментальної методики навчання простого ускладненого речення засобом комплексної системи навчальних вправ із дібраними дидактичними текстами різних типів, стилів і жанрів мовлення; узагальнення здобутих даних;

емпіричні – діагностичні методи (цілеспрямоване педагогічне спостереження за навчальною роботою студентів філологічних факультетів на лекційних і практичних заняттях із синтаксису; анкетування та тестування з метою виявлення їхньої обізнаності з проблем теорії і практики вивчення простого ускладненого речення; аналіз робіт студентів, класифікація допущених помилок) для визначення рівня мовних і мовленнєво-комунікативних умінь студентів; експериментальні методи (педагогічний експеримент – констатувальний, пошуковий, формувальний і контрольний етапи) для визначення критеріїв і рівнів сформованості професійної компетентності студентів філологічних факультетів у педагогічних навчальних закладах.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота здійснювалася автором і викладачами української мови на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького, Бердянського державного педагогічного університету, Рівненського державного гуманітарного університету, Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Шевченка, Київського міського педагогічного університету імені Б. Грінченка. В експерименті брали участь 710 студентів філологічних факультетів і 25 досвідчених викладачів української мови.

Автор особисто здійснено експериментальну перевірку розроблених положень і рекомендацій, надано консультативну, організаційну й методичну допомогу викладачам зазначених педагогічних навчальних закладів і колегам Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького.

Організація та етапи дослідження. Робота над дослідженням проводилась у три етапи протягом 2002 – 2008 років.

На першому етапі (2002 – 2003 рр.) визначено теоретичні засади проведення дослідження; обґрунтовано актуальність проблеми; вивчено і проаналізовано наукову, навчально-методичну літературу; проведено констатувальний зріз.

На другому етапі (2003 – 2004 рр.) систематизовано результати спостереження за навчальною діяльністю студентів філологічних факультетів; проаналізовано програми і підручники з синтаксису і стилістики; з'ясовано відповідність методичного забезпечення вимогам сучасної вищої школи; розроблено методику експериментального навчання, яка ґрунтується на системі навчальних вправ із дидактичними текстами різних типів, стилів і жанрів мовлення; проведено формувальний експеримент.

На третьому етапі (2004 – 2008 рр.) перевірено ефективність запропонованої методики у процесі експериментального навчання; проаналізовано й узагальнено результати дослідження; теоретично обґрунтовано висновки; оформлено текст дисертації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* у вітчизняному дослідженні методики навчання *обґрунтовано* зв'язок й узгодженість етапів комунікативно зорієнтованого

вивчення синтаксису простого ускладненого речення у загальноосвітній школі та у ВНЗ і комплексно представлено методику вивчення простого ускладненого речення на лінгводидактичних стратегіях формування мовної особистості у системі неперервної мовної освіти на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах; простежено динаміку формування мовних і мовленнєво-комунікативних умінь і навичок під час вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах ВНЗ; розроблено критерії сформованості професійної компетентності студентів (щодо досліджуваної теми); окреслено шляхи і з'ясовано засоби дотримання системно-описового, функціонально-стилістичного, комунікативно-діяльнісного підходів у системі особистісно зорієнтованого навчання під час студіювання синтаксису; визначено лінгводидактичні та психологічні умови формування мовної особистості майбутнього вчителя-словесника; набули подальшого розвитку лінгводидактичні стратегії формування мовної особистості у системі неперервної мовної освіти на лекційних, практичних заняттях і під час індивідуальної роботи із синтаксису шляхом уведення елементів стилістики, зокрема стилістичного синтаксису; удосконалено традиційний підхід до вивчення простого ускладненого речення шляхом використання інноваційних та інтерактивних технологій.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні теоретичних лінгводидактичних засад вивчення простого ускладненого речення: інтегруванні системно-описового, функціонально-стилістичного та комунікативно-діяльнісного підходів до комунікативно зорієнтованого навчання; доборі оптимальних форм, методів і прийомів вивчення простого ускладненого речення; внесенні коректив до програми з курсу “Сучасна українська літературна мова. Просте ускладнене речення”.

Практичне значення здобутих результатів полягає в розробці і практичному впровадженні науково обґрунтованої методики вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах, спрямованої на реалізацію засад комунікативно зорієнтованого навчання. Під час експериментальної перевірки створеної нами програми курсу “Сучасна українська літературна мова. Просте ускладнене речення” для філологічних факультетів, яка ґрунтується на інтеграції системно-описового, функціонально-стилістичного, комунікативно-діяльнісного підходів як складових комунікативно зорієнтованого навчання, опрацьовано чотири змістові лінії (мовна, мовленнєва, соціокультурна і діяльнісна). Висновки дисертації можуть бути використані у подальшій розробці підручників з комунікативно зорієнтованого вивчення простого ускладненого речення як у вищих, так і загальноосвітніх навчальних закладах. Положення і висновки дисертації допоможуть у процесі підготовки навчальних програм, планів для філологічного напрямку освіти, написанню методичних рекомендацій і навчальних посібників, проведенню лекцій з елементами бесіди та розповіді, практичних занять у поєднанні з самостійною роботою під час студіювання синтаксису, виконанню творчих завдань проблемно-ситуативного характеру тощо. Ефективність

експериментальної методики засвідчили здобуті під час формувального експерименту результати виконання навчальних вправ і завдань, тестів, змістових модулів тощо. Вони представлені показниками комунікативних і мовних досягнень студентів за розробленими критеріями оцінювання.

Перевагою розробленої методики є її достатньо висока технологічність, яка виявляється в системі навчальних вправ і завдань, що охоплюють усі чотири види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письмо), внаслідок чого за рівнем творчості та самостійності студенти стають активними співтворцями навчального процесу.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися в процесі навчальної роботи в педагогічних навчальних закладах м. Мелітополя, м. Бердянська, м. Рівного, м. Чернігова, м. Києва під час читання лекційного курсу з синтаксису, проведення практичних та індивідуальних занять автором або викладачами зазначених ВНЗ.

Основні положення та результати дослідження повідомлялися і обговорювалися на міжнародних конгресах: “Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі” (м. Київ, 2005 р.), “Українська освіта у світовому часопросторі” (м. Київ, 2007 р.); міжнародних науково-практичних конференціях: VII Міжнародна науково-практична конференція “Наука і освіта “2004” (м. Дніпропетровськ, 2004 р.), “Загальні питання філології” (м. Дніпродзержинськ, 2004 р.), “Дні науки “2005” (м. Дніпропетровськ, 2005 р.), I Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції “Нові виміри сучасного світу” (м. Мелітополь, 2005 р.), “Сучасні питання слов’янської філології та культури” (м. Бердянськ, 2005 р.), “Мова і мовний потенціал особистості в поліетнічному середовищі” (м. Мелітополь, 2007 р.); на Всеукраїнській конференції: “Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи” (м. Мелітополь, 2005 р.); на методичних і наукових семінарах, наукових сесіях викладачів і студентів: “Наука початку XXI століття: стан і перспективи розвитку” (м. Мелітополь, 2004 – 2007 рр.).

Упровадження результатів дослідження в практику здійснювалось у педагогічних навчальних закладах різних регіонів країни: Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Б. Хмельницького (довідка № 05/909 від 25.06.2005), Бердянському державному педагогічному університеті (довідка № 51/726-01 від 13.05.2005), Рівненському державному гуманітарному університеті (довідка № 22/103 від 14.09.2005), Чернігівському державному педагогічному університеті імені Т. Шевченка (довідка № 21/543-01 від 25.11.2005), Київському міському педагогічному університеті імені Б. Грінченка (довідка № 31/543 від 23.11.2005).

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлювалися на засіданнях та науково-практичних семінарах, у лекціях для студентів філологічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, лабораторії методики навчання української мови і літератури Інституту педагогіки АПН України.

Публікації. Основний зміст і результати роботи висвітлено у 23 наукових працях, з них 6 – у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура й обсяг дисертації. Логіку викладу і структуру роботи визначали мета й завдання дослідження. Робота складається з двох частин: перша – основний зміст і список використаних джерел, друга – додатки. Повний обсяг першої частини дисертації становить 197 сторінок, з яких – 167 сторінок основного тексту. Повний обсяг другої частини становить 235 сторінок. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (367 найменувань). Друга частина складається з 8 додатків, які містять таблиці, анкети, лекції, бліцопитування, змістові модулі, теми для рефератів, курсових і дипломних робіт, систему навчальних вправ для практичних занять і самостійної роботи студентів, тексти різних функціональних стилів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, розкрито завдання та методи дослідження, його наукову новизну, окреслено практичне значення здобутих результатів, наведено відомості про апробацію дослідження і впровадження його результатів на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах.

У першому розділі – **“Теорія і практика вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах”** – подано аналіз педагогічної, лінгвістичної, психологічної, філософської літератури з проблеми реалізації лінгводидактичних засад вивчення простого ускладненого речення; визначено теоретичні передумови методики навчання; наведено класифікацію вправ, використання яких передбачено у процесі здійснення педагогічного експерименту.

Дидактико-методичні теорії експериментальної методики ґрунтуються на основних положеннях функціонально-технологічної організації навчання мови, зокрема простого ускладненого речення. Вони відповідають закономірностям навчання мови (синтаксису) і реалізують основні загальнодидактичні принципи.

Основними у дослідженні є загальнодидактичні принципи наступності, перспективності, послідовності, системності, неперервності, зв'язку теорії з практикою.

Загальнодидактичні принципи у навчанні простого ускладненого речення – системність у розташуванні навчального матеріалу (синтаксичних категорій); перспективність уведення нових понять, пов'язаних зі стилістичним синтаксисом; послідовність у зв'язках і узгодженість ступенів та етапів навчально-виховної роботи (поетапне вивчення синтаксису від найпростіших елементів (словоформа, словосполучення) до складних синтаксичних конструкцій або тексту); неперервність

у доборі синтаксичного матеріалу (безпосередньо або опосередковано у процесі вивчення інших розділів мови); наступність, яка характеризується осмисленням вивченого на новому, вищому рівні, підкріпленням уже наявних знань наступними, розкриттям не відомих раніше зв'язків, завдяки чому якість знань, умінь і навичок постійно підвищується; зв'язок теорії з практикою через уведення системи навчальних вправ і використання дібраних дидактичних текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення поряд із поглибленим вивченням синтаксичної теорії.

Загальнодидактичні принципи навчання тісно пов'язані із поняттям ноосферної освіти, яка орієнтується на реалізацію навчально-виховного процесу шляхом поступального розвитку всіх навчальних ланок освіти. Означений методичний підхід до пізнання рідної мови висвітлюється у філософському аспекті (В. Андрущенко, В. Вернадський, В. Юрченко), у психологічному (Л. Анн, Р. Ділтс, Н. Маслова), у дидактичному (О. Пометун, Л. Пироженко, А. Хуторський), у лінгводидактичному (Л. Варзацька, М. Вашуленко, Л. Кратасюк, Л. Кудрик, О. Потапенко, Л. Скуратівський, А. Фасоля).

Досягнення єдності мовної освіти і мовленнєвого розвитку студентів – одне з найскладніших питань методики. Останнім часом ученими робляться спроби вирішити означене методичне питання, наприклад, шляхом уведення до “Концепції мовної освіти 12-річної школи”, розробленої лабораторією навчання української мови Інституту педагогіки АПН України, ноосферного підходу до навчання української мови. У “Концепції мовної освіти 12-річної школи” визначено пріоритети мовної освіти: забезпечення наступності змісту мовної освіти і вимог щодо його засвоєння між базовим компонентом дошкільної і початкової освіти; основною і старшою школою; загальноосвітньою шкільною підготовкою і вимогами професійно-технічної та вищої освіти.

В експериментальному навчанні реалізовано ноосферний підхід (Н. Маслова) на практичних заняттях із синтаксису. У системі вправ експериментального навчання містяться завдання, зорієнтовані на рефлексивну діяльність викладача і студента (психологічні тести, афірмація, релаксація тощо). Рефлексивна діяльність дає змогу усвідомити послідовність, якої дотримуються під час здобуття знань, формування здобутих результатів і з'ясування значення синтаксису для власного розвитку (ведення рефлексивних щоденників; виконання завдань, які передбачають аналіз власних суджень, почуттів, думок; написання есе, які сприяють розвитку інтелектуальних, емоційно-вольових якостей, поглибленню особистого визначення мети).

Складними процесами мислення під час навчання синтаксису викладач керує через систему пізнавальних завдань, які зумовлені структурою мовленнєвої діяльності (О. Леонтьєв) і структурою уяви (Л. Виготський). Способи керування пізнавальною і мовленнєвою діяльністю студентів філологічних факультетів передбачають поетапний характер управління, загальну спрямованість на “зону найближчого розвитку” (Л. Виготський), будуються з позицій педагогіки

співробітництва. Аналізуючи процес засвоєння мови її носіями, психологи зробили висновки, що вона засвоюється через мовлення у процесі спілкування, яке є природною потребою кожної людини. О. Леонтьєв стверджує, що зміст мовленнєвої діяльності та змістовий склад утворених мовних зв'язків формується тільки за допомогою спілкування людей (комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення мови).

Загальновідомо, що лінгвістичне поняття “просте ускладнене речення” послідовно проходить через увесь шкільний курс рідної мови і курс сучасної української літературної мови на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах. Це дає змогу організувати неперервний процес мовної освіти. Оскільки навчальний процес має ряд етапів (початкова, основна, старша, вища школа), успішне засвоєння знань із синтаксису значною мірою залежить від того, наскільки передбачається здійснення внутрішнього зв'язку між ними. Отже, передумовою повноцінної мовної освіти і мовленнєвого розвитку студентів є реалізація загальнодидактичних принципів навчання (наступність, перспективність, неперервність, послідовність, системність, зв'язок теорії з практикою) між ланками загальноосвітньої і вищої школи. Ця актуальна проблема привертає увагу сучасних науковців (М. Вашуленко, О. Глазова, Т. Донченко, М. Пентилюк, К. Плиско та ін.).

Одним із шляхів реалізації загальнодидактичних принципів на лінгводидактичних засадах є функціонально-стилістичний підхід до вивчення синтаксису, який, на думку М. Пентилюк, полягає в засвоєнні мовленнєвих виражальних можливостей речень різних типів і особливостей їх функціонування. Цей аспект передбачає дотримання принципу цілісного вивчення мови і мовлення. Кінцевою метою такої системи роботи є формування мовної особистості засобами комунікативно зорієнтованого навчання.

Дихотомізм мови і мовлення дуже важливий для практики викладання української мови, особливо синтаксису. Залежно від того, чого планує навчити викладач – мови чи мовлення, залежить методика навчання: йти від мовних моделей до їх реалізації в мовленні чи навпаки. Останнім часом усе більшого поширення набуває навчання мови через мовлення (текст). Студентам попередньо не дають опрацювати теоретичний матеріал із синтаксису: структура мови вивчається в процесі читання й аналізу дидактичних текстів. Така практика заснована датським мовознавцем О. Єсперсеном, який вважав, що навчати мови потрібно через мовлення. Проблему тексту активно досліджували Ф. Бацевич, П. Дудик, А. Загнітко, Г. Золотова, Л. Мацько, О. Москальська, В. Одинцов, К. Шульжук та ін. Сучасна методика пропонує навчання української мови на текстовій основі (Л. Бондарчук, Л. Варзацька, Т. Донченко, С. Караман, Л. Кожуховська, В. Мельничайко, І. Олійник та ін.).

Мотиваційний аспект процесу опанування простого ускладненого речення на філологічних факультетах у контексті мовленнєвої діяльності студентів реалізується способами

добору й використання зв'язних текстів різних функціональних стилів (як матеріалу навчальних вправ із елементами стилістики) з урахуванням їх культурологічних, розвивальних і дидактичних можливостей, поєднанням різних видів мовленнєвої діяльності (сприймання тексту, поширення, відновлення, переконструювання, побудова); інтегруванням традиційних технологій навчання з різними видами емоційно-образної діяльності (грою, драматизацією, дослідницькою діяльністю).

В експериментальному навчанні система вправ пов'язана зі стилістичним синтаксисом, пропонованим В. Мельничайком. Значна увага приділяється синонімії простого ускладненого речення, використанню різних синтаксичних конструкцій у системі функціональних стилів української мови, створенню синтаксичних фігур (періоду, еліпсу, парцеляції тощо). Робота зі стилістики є тим стрижнем, на який спирається формування мовних і мовленнєво-комунікативних умінь і навичок студентів філологічних факультетів, сприяє їхній професійній підготовці, оскільки саме вміння компоувати тексти різних функціональних стилів, вільно спілкуватися у повсякденному і професійному середовищі є результатом мовної освіти майбутніх учителів-словесників.

Рис. 1. Основні складові експериментальної методики навчання синтаксису просто ускладненого речення у педагогічних навчальних закладах

Дослідження проблеми вивчення простого ускладненого речення у педагогічних навчальних закладах на лінгводидактичних засадах ґрунтується на узагальнених наукових висновках мовознавців, у працях яких визначено лінгвістичні положення про різні аспекти вивчення синтаксису, а саме: формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний, комунікативний і прагматичний; окремо характеризуються одиниці синтаксису: словоформа (синтаксема), словосполучення (синтагма) і речення, зокрема просте ускладнене; характеризується стилістичний синтаксис як частина стилістики і синтаксису.

Експериментальне навчання ґрунтується на принципах ноосферної освіти; на використанні пасивних, активних та інтерактивних моделей навчання для ефективного вивчення простого ускладненого речення; на інтеграції системно-описового, функціонально-стилістичного, комунікативно-діяльнісного підходів, висвітлених у програмі курсу “Сучасна українська літературна мова. Просте ускладнене речення”.

Усі названі складові пов'язані з процесуальним і змістовим блоками методичної моделі (див. рис. 1).

У другому розділі – **“Технологія вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах”** – розкрито зміст і структуру експериментального навчання, сформовано вихідні положення, які покладено в основу експериментальної програми і методики; подано систему завдань (вправ, тестів, змістових

модулів), спрямованих на формування професійних умінь і навичок студентів; описано хід і результати педагогічного експерименту.

Експериментальна методика вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах ґрунтується на засадах загальнодидактичних принципів навчання і розумінні мови як цілісної структури, на основних методичних принципах (активне керівництво процесом навчання, єдність мови і мовлення, мови і мислення, теорії і практики, зв'язок усного і писемного мовлення тощо).

У педагогічному експерименті передбачено програму курсу, систему навчальних вправ із синтаксису (змістова частина), а також навчання та викладання простого ускладненого речення (процесуальна частина) як основних складових експериментального навчання. Тільки взаємозв'язок і взаємозалежність дають змогу розглядати їх як складові методики навчання, порушення цілісності призведе до невиконання поставлених завдань. Процес навчання (який пов'язаний із діяльністю студентів філологічного факультету на заняттях із синтаксису) і викладання (який пов'язаний із діяльністю викладачів на заняттях із синтаксису) є цілісним. Це неперервний процес: викладачі й студенти співпрацюють для досягнення спільної мети.

Змістовий блок містить програму курсу “Сучасна українська літературна мова. Просте ускладнене речення” і систему навчальних вправ з елементами стилістичного синтаксису. Програма курсу розкриває основні аспекти дослідження синтаксису в сучасній лінгвістиці як вітчизняній, так і зарубіжній (формально-синтаксичний, семантично-синтаксичний, комунікативний, прагматичний). Система вправ спрямована на навчання студентів синтаксису засобом вправ, які побудовані на завданнях різних рівнів складності. Навчальні вправи є складовими процесуального блоку. Вони складаються з різних завдань, які дають змогу продуктивно здійснювати процеси навчання і викладання, між якими існує тісний взаємозв'язок.

Експериментальне навчання вимагало організації перевірки розробленої методики навчання, яка охоплювала критерії оцінювання навчальних і комунікативних досягнень студентів філологічних факультетів, систему навчальних вправ з елементами стилістичного синтаксису, змістові модулі, бліцопитування тощо. Відповідно до поставлених завдань визначено чіткі критерії та рівні сформованості професійної компетентності студентів філологічних факультетів щодо предмета дослідження, здійснено констатувальні зрізи з метою з'ясування сучасного стану проблеми вивчення простого ускладненого речення у ВНЗ. Результати констатувальних зрізів засвідчили про необхідність уведення до програми експериментального навчання додаткового матеріалу, зорієнтованого на комунікативний аспект, зокрема на забезпечення зв'язків синтаксису зі стилістикою, культурою мовлення, риторикою, літературою.

Експериментальне навчання було організоване з урахуванням системності, цілеспрямованості навчального процесу і проходило в три етапи.

Перший етап – констатувальний (підготовчий) – вимагав створення умов для педагогічного експерименту, спрямованого на виявлення рівня навчальної і комунікативної підготовки студентів філологічного факультету для вивчення синтаксису. Було застосовано метод спостереження, анкетування та тестування студентів експериментальних і контрольних груп. З'ясовано, що студенти контрольних груп не відрізняються від студентів експериментальних груп рівнем знань із синтаксису. Констатувальний зріз засвідчив недостатній рівень сформованості у студентів професійних умінь і навичок та підтвердив необхідність створення методики вивчення простого ускладненого речення на засадах комунікативно зорієнтованого навчання, де ефективно б набувалися професійні вміння та навички.

На другому етапі (основному) здійснювався формувальний експеримент. Це етап діагностування експериментальних і дослідних груп. Під час виконання навчальних вправ третього рівня складності з'ясовано, що студенти експериментальних груп значно випереджають студентів контрольних груп за рівнем знань. Це пов'язано з вивченням елементів стилістичного синтаксису на заняттях експериментальних груп і використанням інноваційних й інтерактивних технологій навчання для розвитку мовлення (інсценізація, рольові і лінгвістичні ігри, мозковий штурм, дебати і диспути, ситуативні завдання, проблемні запитання і завдання тощо). Бліцопитування дало змогу на кожному занятті підсумовувати вже вивчений матеріал, акцентувати увагу на важливих питаннях синтаксису. У процесі діагностування з'ясовано деякі недоліки методики навчання та зроблено відповідні корективи.

У методиці навчання дотримано низку психолого-педагогічних умов, пріоритетними з яких є

- урахування вікових можливостей пізнавальної діяльності студентів;
- стимулювання асоціативного мислення та рефлексії як важливої умови самопізнання через самореалізацію (ноосферне навчання);
- спрямування пізнавальної діяльності студентів на вирішення проблемних, творчих, пізнавальних і рефлексивних завдань із метою створення мотиваційної бази навчання як основи підвищення синтаксичних знань;
- поступове зростання рівня самостійності студентів у процесі здійснення аналізу синтаксичної конструкції;
- урахування здобутків сучасної педагогіки, філософії і психології.

Для практичних занять експериментального навчання відібрано систему навчальних вправ із елементами стилістичного синтаксису: відновлювальні (редагування, переклад з російської мови українською), проблемно-мотиваційні (спостереження, розрізнення, розпізнання), проблемно-пошукові (конструювання, реконструювання, моделювання), вправи на виявлення вмінь проводити аналіз об'єктів (синтаксичний розбір словосполучень, простих ускладнених речень),

творчі вправи (за об'єктом дії, ситуативні), вправи на виявлення знань фактичного матеріалу, пов'язані з функціональними стилями мовлення (книжними і розмовним), стилістичними фігурами (періодом, еліпсом, анафорою, градацією, тавтологією, парцеляцією тощо) та зі стилістичними ресурсами всіх рівнів мови, якими передбачені загальнодидактичні принципи навчання та принцип розгляду мови як цілісної структури (інтеграція системно-описового, функціонально-стилістичного, комунікативно-діяльнісного підходів). Вправи за стилістичною метою розподіляються на власне стилістичні (синонімічні речення) і пізнавально-функціональні (різних функціональних стилів); як власне стилістичні, так і пізнавально-функціональні вправи мають мовні (семантичні) і мовленнєві (комунікативні) завдання.

У розробленій експериментальній методиці опрацювання простого ускладненого речення передбачено аналітичний, аналітико-синтетичний, продуктивно-творчий, узагальнювальний і контрольний етапи навчання. Кожен із зазначених етапів супроводжувався відповідним типом вправ, що забезпечувало раціональне поєднання логіко-понятійної та емоційно-образної діяльності студентів на всіх етапах навчання синтаксису, а це, в свою чергу, виявлялося у сформованості в них професійної компетентності – в усвідомленні структурного, семантичного, комунікативного та практичного аспектів аналізу синтаксичних конструкцій.

На *третьому етапі* (підсумковому) перевірявся рівень успішності студентів експериментальних і контрольних груп із синтаксису. На цьому етапі здійснено детальний перегляд оцінок за практичні заняття та самостійну роботу, виведено середній арифметичний бал, проаналізовано результати другого змістового модуля, у результаті чого зроблено висновки щодо ефективності педагогічного експерименту.

Результати педагогічного експерименту засвідчили, що етапи дослідного навчання і часові межі кожного з них відповідають навчальній і робочій програмі курсу “Сучасна українська літературна мова”, віковим і психологічним особливостям студентів філологічних факультетів. Характер пропонованих вправ, текстів і модулів узгоджується зі специфікою кожного з трьох рівнів навчальної діяльності студентів – репродуктивним, частково-пошуковим, дослідницьким (творчим).

Репродуктивний рівень передбачає зосередження уваги на повторенні матеріалу з основ синтаксису (орієнтація на здобуті знання в загальноосвітніх навчальних закладах основної школи). Перший рівень складності характеризується такими показниками: комунікативні та мовні досягнення студентів експериментальних груп – 91%, контрольних – 80,4%, що свідчить про незначну перевагу експериментальних груп (різниця – 10,6%). Це пов'язано з однаковою базовою підготовкою респондентів різних груп.

Частково-пошуковий рівень передбачає системне засвоєння синтаксису, усвідомлення взаємозв'язку між синтаксисом і стилістикою, лінгвістикою тексту, культурою мовлення,

риторикою. Другий рівень спрямований на узагальнення здобутих знань у старшій школі і має такі показники: комунікативні та мовні досягнення студентів експериментальних груп – 88,2%, контрольних – 54,6%. Цей рівень характеризується значною перевагою експериментальних груп (різниця – 33,6%), що пов'язано з вивченням (факультативні заняття або спецпредмети) стилістики, культури мовлення, риторики в старших класах середніх загальноосвітніх закладів.

Дослідницький (творчий) рівень передбачає системне й узагальнене знання синтаксису, вміння використовувати його в нестандартних ситуаціях, автоматизацію професійних умінь і навичок, використання здобутих знань із синтаксису в неадаптованих умовах. Велике значення надається вмінню конструювати словосполучення, речення або текст, інтерпретувати стилістичні фігури, синонімічні конструкції, створювати оригінальні тексти (есе, оповідання, репортаж), інсценізувати діалог тощо.

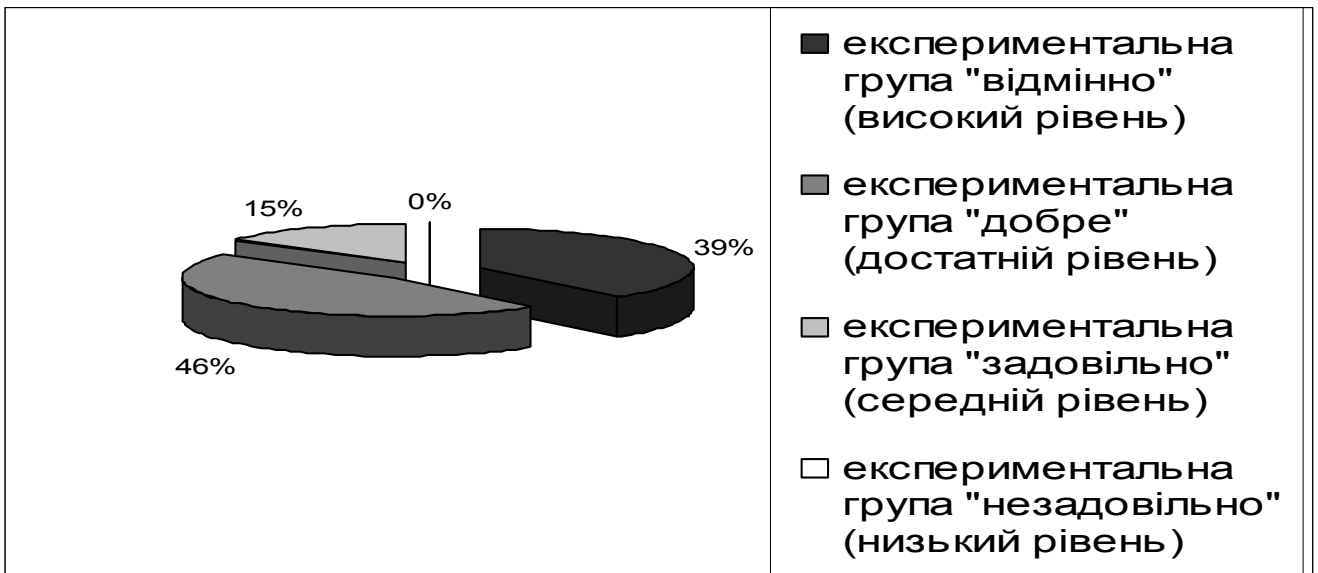

Рис. 2. Результати успішності студентів експериментальних груп на практичних заняттях під час вивчення простого ускладненого речення

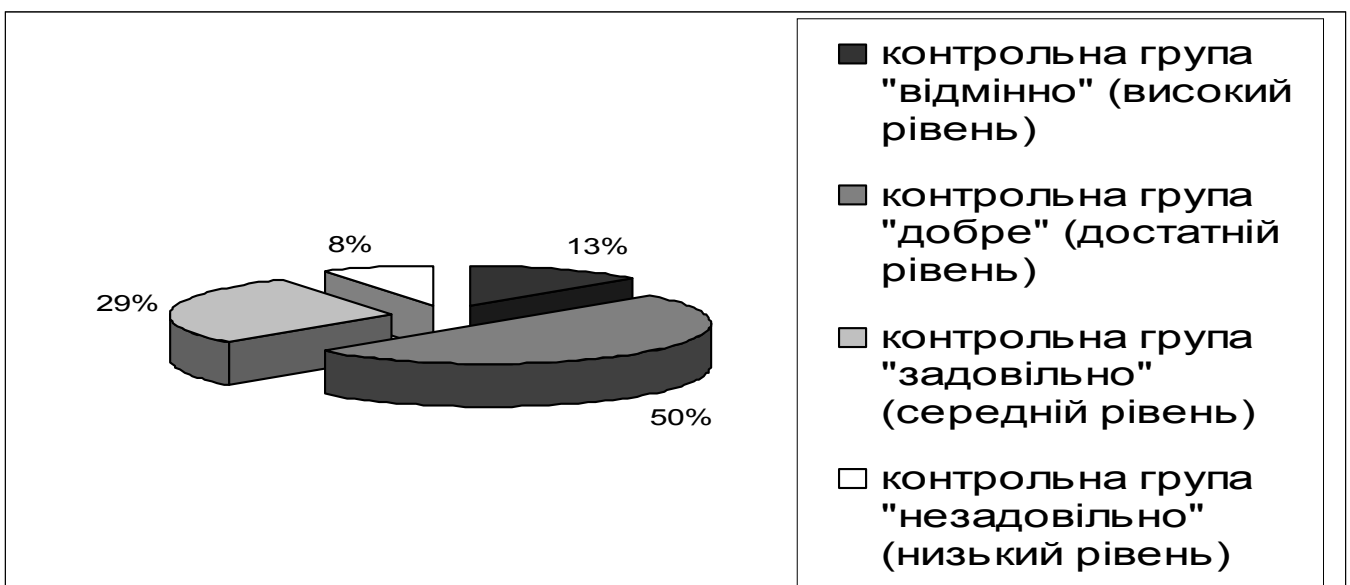

Рис. 3. Результати успішності студентів контрольних груп на практичних заняттях під час вивчення простого ускладненого речення

До *професійних умінь*, які передбачав третій дослідницький чи творчий рівень, належать: уміння конструювати прості ускладнені речення, тексти різних типів, жанрів і стилів мовлення; вільно інтерпретувати стилістичні фігури, синонімічні конструкції для професійних потреб; вільне використання теоретичних знань з комунікативної лінгвістики та прагматики для створення оригінальних текстів (творів, есе, оповідань, репортажів тощо); розвиток аматорських акторських здібностей та естетичного смаку в процесі інсценізації тощо.

Таким чином, на третьому рівні складності комунікативні і мовні досягнення студентів експериментальних груп становили 92,3%, тоді як контрольних груп – 41,3%. Різниця між показниками (51%) вказує на досить велику перевагу експериментальних груп над контрольними. Значні досягнення студентів, що входили до складу експериментальних груп, зумовлені вивченням ними стилістичного синтаксису на заняттях експериментальних груп.

Загальна різниця успішності навчання синтаксису простого ускладненого речення на практичних заняттях між експериментальними і контрольними групами має такий вигляд: “відмінно” – 20% (високий рівень готовності), “добре” – 31% (достатній рівень готовності), “задовільно” – 12% (середній рівень готовності), “незадовільно” – 27,4% (низький рівень готовності). Таким чином, середня різниця успішності навчання синтаксису між експериментальними та контрольними групами становить 22,6%, але якщо взяти до уваги хиби та випадковості, то загалом – це 22% (див. рис. 2, 3).

ВИСНОВКИ

1. У дисертації здійснено аналітичний огляд і теоретичне узагальнення здобутків сучасної лінгводидактики у галузі навчання студентів філологічних факультетів синтаксису простого ускладненого речення і запропоновано новий концептуальний підхід до проблеми комунікативно зорієнтованого навчання у педагогічних навчальних закладах. У зв'язку з відсутністю єдиної концептуальної платформи й ефективних методик вивчення простого ускладненого речення щодо професійного забезпечення освіти студентів-словесників здійснено спробу синтезувати концепції, гіпотези, методи психології, лінгвістики, психолінгвістики, дидактики, філософії для вироблення конкретного методичного інструментарію і його застосування в лінгводидактиці вищої школи. Основні положення комплексного аналізу проблеми дослідження та науково-теоретичні результати стали основою методики навчання простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах.

2. Дослідження лінгводидактичного процесу у вищій школі здійснено на засадах системно-описового, функціонально-стилістичного, комунікативно-діяльнісного підходів, запропонованих ученими-методистами (Т. Донченко, І. Кухарчук, С. Одайник, С. Омельчуком, М. Петнилюк та ін.) До основних категорій комунікативно зорієнтованого навчання віднесено: навчальний курс сучасної української літературної мови – синтаксис; психолого-педагогічні умови навчання на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах; процес навчання синтаксису у ВНЗ; суб'єктів навчання і їх функціональне навантаження в навчальному процесі; усвідомлену навчально-пізнавальну діяльність і дидактичне курування.

3. Методика вивчення простого ускладненого речення є перспективним шляхом удосконалення сучасного навчально-виховного процесу в педагогічних навчальних закладах, сприяє формуванню в майбутніх учителів-словесників професійних умінь: дає змогу студентам вільно аналізувати будь-яке просте ускладнене речення; спонукає їх до творчого мислення у процесі створення оригінального висловлювання або тексту; сприяє становленню професійної компетентності через систему навчальних вправ із елементами стилістичного синтаксису; створює умови для ефективного впливу на розвиток пізнавальних можливостей учнів під час проходження студентами педагогічних практик; сприяє підвищенню культурного рівня особистості, тобто передбачає формування мовної особистості засобом комунікативно зорієнтованого навчання.

4. Про ефективність методики навчання свідчить сформованість професійних умінь студентів:

- працювати в колективі, групі, парно, індивідуально;
- виявляти й аналізувати різні синтаксичні конструкції, вміти їх порівнювати і знаходити синонімічні конструкції до дібраних словосполучень, речень чи текстів, програмувати доцільність використання стилістичних фігур у різних функціональних стилях;
- установлювати зв'язок між синтаксичними одиницями; визначати синтагматичні зв'язки в словосполученні, реченні й тексті;
- виявляти й аналізувати прості ускладнені і складні речення, їхні синонімічні конструкції;
- виявляти й аналізувати ускладнення простих речень (однорідність, відокремлення, внесення тощо);
- показувати значення новітніх тенденцій у вивченні синтаксису;
- зіставляти й аналізувати різні синтаксичні концепції;
- створювати власні оригінальні висловлювання чи тексти різних функціональних стилів мовлення (наукові, публіцистичні, офіційно-ділові, художні, епістолярні, конфесійні тощо).

5. Застосування експериментальної методики навчання на філологічних факультетах значно підвищило професійну компетентність студентів, забезпечило формування вмінь самостійно аналізувати синтаксичні конструкції, що виявилось в усвідомленні студентами

структурного, семантичного, комунікативного та прагматичного аспектів. Про ефективність застосування розробленої методики навчання свідчать результати, здобуті в процесі проведення змістових модулів формувального експерименту.

6. З'ясовано, що методика навчання простого ускладненого речення залежить від науково-методичного забезпечення роботи викладачів української мови дидактичними матеріалами до занять; від оптимального застосування сукупності методів, прийомів, видів і форм діяльності, що істотно підвищує ефективність навчальної роботи на заняттях курсу і створює високу навчальну мотивацію, сприяє переведенню об'єктивно значущого матеріалу у сферу суб'єктивних зацікавлень студентів, формуючи таким чином умови для якісного засвоєння нових знань із синтаксису. Урахування окреслених вище критеріїв і підходів до створення підручників і посібників із синтаксису, побудова їх на основі чітких методичних концепцій сприятиме створенню повноцінних умов для загального і мовленнєвого розвитку студентів, формування в них мовних і мовленнєво-комунікативних умінь і навичок, мотивації творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, реалізації принципів національного і громадянського виховання.

Проблема вивчення синтаксису простого ускладненого речення на засадах комунікативно зорієнтованого навчання не вичерпується результатами проведеного дослідження. Подальшого вивчення потребує питання навчання майбутніх філологів синтаксису складного речення на основі комунікативно-діяльнісного, функціонально-стилістичного, а не лише системно-описового підходів, формування навичок професійної комунікації в Інтернеті тощо.

Основний зміст дисертаційного дослідження відображено в публікаціях:

Статті в наукових журналах

- 1) Єрмоленко С. І. Інноваційний підхід під час вивчення простого речення у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 2. – С. 58 – 60.
- 2) Єрмоленко С. І. Вивчення простих ускладнених речень у вищих навчальних закладах / Світлана Єрмоленко // Дивослово. – 2003. – № 11. – С. 54 – 55.
- 3) Єрмоленко С. І. Синтаксис простого речення у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 3. – С. 75 – 81.
- 4) Єрмоленко С. І. Нові підходи у вивченні простого речення (вища школа) / Світлана Єрмоленко // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 2. – С. 54 – 58.
- 5) Єрмоленко С. І. Синергетика на заняттях із синтаксису у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 3. – С. 49 – 54.
- 6) Єрмоленко С. І. Формування комунікативної компетенції у лінгводидактиці / Світлана Єрмоленко // Українська мова і література в школі. – 2007. – № 3. – С. 42 – 46.

- 7) Єрмоленко С. І. Лінгводидактичні основи гендерного питання / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2008. – № 9. – С. 14 – 18.
- 8) Єрмоленко С. І. Набуття професійної компетенції на заняттях із синтаксису у ВНЗ (Власне стилістичні вправи на конструювання. Пізнавально-функціональні вправи) / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2008. – № 12. – С. 16 – 21.
- 9) Єрмоленко С. І. Формування комунікативної компетенції у лінгводидактиці / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2007. – № 40. – С. 3 – 7.
- 10) Єрмоленко С. І. Колективна гра як стимул до активізації пізнавальної діяльності учнів / Світлана Єрмоленко // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 4. – С. 21 – 25.
- 11) Єрмоленко С. І. Наступність і системність у проведенні тестових завдань на уроках української мови / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2003. – № 36. – С. 14 – 16.
- 12) Єрмоленко С. І. Прагматика синтаксису / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2003. – № 35. – С. 23 – 24.
- 13) Єрмоленко С. І. Рухливе обличчя мови. Вивчення невербальних засобів у спілкуванні / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2005. – № 42. – С. 10 – 12.
- 14) Єрмоленко С. І. Синергетика на заняттях із синтаксису у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Головні та другорядні члени речення. Традиційна і нетрадиційна класифікація другорядних членів речення / для філологічних факультетів ВНЗ // Українська мова та література. – 2006. – № 18. – С. 13 – 18.
- 15) Єрмоленко С. І. Сучасна українська літературна мова: синтаксис. Програма спецкурсу для 10 – 11-х класів. Розвиток зв'язного мовлення у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2006. – № 35 – 36. – С. 4 – 11, 53 – 56.
- 16) Єрмоленко С. І. Антропоцентризм у лінгводидактиці / Світлана Єрмоленко // Українська мова та література. – 2007. – № 13 – 14. – С. 6 – 9.

Матеріали науково-практичних конференцій

- 17) Єрмоленко С. І. Прагматика на заняттях ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції “Наука і освіта “2004” [VII Міжн. наук.-прак. конф., 10 – 25 лютого 2004 р.] – Т. 20: Методика вивчення української мови та літератури. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 29 – 31.
- 18) Єрмоленко С. І. Комплексність у вивченні прагматики синтаксису ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Загальні питання філології: Зб. наук. праць: У 2-х т. – Т. II. [I Міжн. наук.-практ. конф. “Загальні питання філології”, Дніпродзержинськ, 18 – 19 березня 2004 р.]. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 90 – 95.

- 19) Єрмоленко С. І. Інтегровані технології у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Матеріали I Міжнародної Інтернет-конференції “Нові виміри сучасного світу”. У 2-х т. – Т. II. – Мелітополь, 2005. – С. 156 – 157.
- 20) Єрмоленко С. І. Упровадження нових технологій у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Дні науки “2005”. – Т. 40. Філологічні науки: Міжнар. наук.-практ. конф., 15 - 27 квітня 2005 р. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 20 – 22.
- 21) Єрмоленко С. І. Комплексний підхід у вивченні синтаксису простого речення у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Теоретичні та практичні питання культурології: Зб. наук. статей: Вип. 22. [Всеукр. наук. конф. “Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи”, 27 – 28 жовтня 2005 р.] – Мелітополь: “Сана”, 2006. – С. 47 – 51.
- 22) Єрмоленко С. І. Інноваційні технології у ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Матеріали II Міжнародної Інтернет-конференції “Нові виміри сучасного світу”. Т. 2. – Мелітополь, 2006. – С. 13 – 15.
- 23) Єрмоленко С. І. Стилiстичний синтаксис на заняттях у ЗНЗ та ВНЗ / Світлана Єрмоленко // Матеріали Другого Міжнародного конгресу “Українська освіта у світовому часопросторі” [Друг. Міжн. конгрес, 25 – 27 жовтня 2007 р.]. – К., 2007. – С. 212 – 213.

АНОТАЦІЯ

Єрмоленко С. І. Лінгводидактичні засади вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2009.

На основі аналізу лінгвістичних, лінгводидактичних і психолінгвістичних джерел та практики навчання у вищій школі теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено методику комунікативно зорієнтованого вивчення простого ускладненого речення на філологічних факультетах у педагогічних навчальних закладах.

Автором визначено критерії добору змісту навчального матеріалу, розроблено систему навчальних вправ з елементами стилістичного синтаксису, дібрано тексти різних функціональних стилів, виявлено методи та прийоми, які сприяють сформованості професійної компетентності в майбутніх учителів-словесників.

Автор пропонує систему навчальних вправ (власне стилістичні і пізнавально-функціональні), яка ґрунтується на концепції В. Мельничайка. Власне стилістичні та пізнавально-функціональні

вправи пов'язані з синонімією і стилістичними фігурами, спрямовані на вміння знаходити, розпізнавати, конструювати, аналізувати синонімічні конструкції різних типів, стилів і жанрів мовлення. Навчальні вправи мають три рівні складності: репродуктивний, частково-пошуковий, дослідницький (творчий).

Запропоновано й апробовано інноваційні технології на лекціях, практичних заняттях, під час виконання самостійної (індивідуальної) роботи. Це лекції-прес-конференції, семінари запитань і відповідей, проблемні лекції та семінари тощо. Ефективність методики теоретично обґрунтована й експериментально доведено.

Ключові слова: синтаксис простого ускладненого речення, лінгводидактичні засади, загальнодидактичні принципи навчання, професійна компетентність, стилістичний синтаксис.

АННОТАЦІЯ

Ермоленко С. И. Лингводидактические аспекты изучения простого осложнённого предложения на филологических факультетах в педагогических учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2009.

В диссертации теоретически обоснована и экспериментально проверена комплексная методика коммуникативно-ориентированного изучения простого осложнённого предложения в педагогическом учебном заведении филологического направления с учётом общедидактических принципов. В работе отражены новые взгляды лингвистов на простое осложнённое предложение. Рассматриваются четыре аспекта изучения синтаксиса: формально-синтаксический, семантико-синтаксический, коммуникативный и прагматический. Предложено и апробировано инновационные технологии на лекциях, практических занятиях, во время выполнения самостоятельной (индивидуальной) работы. Это лекции-пресс-конференции, семинары вопросов и ответов, проблемные лекции и семинары и др.

Проанализированы действующие программы и учебники, методическая литература по теории и методике преподавания синтаксиса в педагогическом учебном заведении. Дана характеристика понятиям “профессиональная компетентность”, “общедидактические принципы образования” с точки зрения психологии и дидактики. Предложена авторская программа курса “Современный украинский литературный язык. Простое осложнённое предложение”. Проанализированы разные классификации упражнений, особое внимание уделено упражнениям с элементами стилистического синтаксиса, направленным на развитие речевых умений и навыков.

Описан ход и результаты констатирующего эксперимента. Констатирующий эксперимент (анкетирование и тестирование) перед началом учебного семестра показал недостаточный уровень знаний по простому осложнённому предложению.

В связи с этим была разработана экспериментальная методика обучения простому осложнённому предложению, которая включала три этапа, направленных на формирование речевых умений и навыков во время изучения простого осложнённого предложения.

Подготовительный этап предполагал тестирование и анкетирование студентов филологических факультетов, а также наблюдение за их поведением во время лекционных и практических занятий и самостоятельной (индивидуальной) работой.

Целью второго (формирующего) этапа обучающего эксперимента было научить студентов свободно использовать знания по синтаксису в повседневной жизни, будущей научной и, особенно, профессиональной деятельности (профессиональная компетентность). Для этого на практических занятиях была предложена система упражнений, включающая три уровня сложности (репродуктивный, частично-поисковый, исследовательский (творческий)). Автор предлагает систему учебных упражнений собственно стилистических и познавательно-функциональных, которые основаны на концепции В. Мельничайко. Собственно стилистические и познавательно-функциональные упражнения связанные с синонимией синтаксических конструкций и стилистическими фигурами, направлены на умение находить, распознавать, конструировать, анализировать синонимические конструкции в определённых функциональных жанрах и стилях речи. Особое внимание автор уделит развитию речевых умений и навыков студентов филологических факультетов. Большое значение в системе учебных упражнений имеет дидактический текст, который несёт не только познавательную, воспитательную и эстетическую нагрузку, но и обучает синтаксису студентов филологических факультетов в педагогических учебных заведениях.

Третий этап предусматривал контроль полученных знаний во время внедрения методики обучения. Это промежуточный (тесты и блицопросы) и основной контроль знаний (содержательные модули).

В исследовании определены критерии оценивания синтаксических знаний студентов филологических факультетов, полученные на практических занятиях и во время индивидуальной и научно-исследовательской работы. Эффективность методики теоретически обусловлена и экспериментально проверена.

Ключевые слова: синтаксис простого осложнённого предложения, лингводидактические стратегии, общедидактические принципы обучения, профессиональная компетентность, стилистический синтаксис.

ANNOTATION

Yermolenko S.I. Linguistic and didactic grounds of study of the simple complicated sentence at the philological departments of Pedagogical educational institutions. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate Degree in Pedagogic specialty 13.00.02 – theory and methodology of teaching (the Ukrainian language). – National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov, Kyiv, 2009.

On the grounds of analysis of linguistic, linguo-didactic and psychological sources and the practice of teaching at higher school the methodology of the communicatively oriented study of the simple complicated sentence at philological departments of pedagogical educational institutions is theoretically grounded and experimentally tested.

The author determined the criteria of selection of the content of teaching material. The system of educational-training exercises with the elements of stylistic syntax is worked out. The texts of different functional styles are selected. The methods and ways of teaching favourable for the formation of future language and literature teachers' professional competence are defined.

The author proposes the system of educational-training exercises, which is based on the conception of V.Melnichaiko, the exercises are divided into proper stylistic and cognitive-functional. The proper stylistic and cognitive-functional exercises are connected with synonymy and stylistic devices and are aimed to the development of skills to find, recognize, construct and analyze synonymic constructions of different types, styles and genres of speaking. The offered training exercises have three levels of complexity: reproductive, partly exploring and creative.

The proper stylistic exercises are aimed to the development of skills to find, recognize, construct and analyze synonymic constructions in certain functional styles. The Cognitive-functional exercises are aimed to the development of skills to find, recognize, construct and analyst stylistic figures in certain functional styles.

There is proposed and approved the use of innovation technologies at lectures, seminars, individual work classes including lectures-press-conferences, seminars of questions and answers, problem lectures and seminars etc. The efficiency of the methodology is theoretically grounded and experimentally proved.

Key words: syntax of the simple complex sentence, linguo-didactic principle, general didactic principles of education, professional competence, stylistic syntax.